

KASBGA YO'NATIRISHDA O'QUVCHILARDAGI MOYILLIK VA QOBILIYATNI ANIQLASH

Tursunkulova Dilbar Urinovna

Guliston shahar 17-umumta'lim maktabi Amaliyotchi psixologi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7509010>

ARTICLE INFO

Received: 26th December 2022

Accepted: 05th January 2023

Online: 06th January 2023

KEY WORDS

Ta'lim, kasb, pedagog, maktab,
tizim, metod, tahlil, hunar va
h.k.z.

ABSTRACT

Ma'lumki, xalqimiz qadimdan yosh avlod tarbiyasi, xususan yoshlarni mehnatga tayyorlash, ularga hunar o'rgatishga alohida e'tibor berib keladi. Buni hunar-hunardan unar, yigit kishiga qirq hunar oz kabi maqollarimizda ham ko'rishimiz mumkin. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng bu sohaga e'tibor yanada kuchaydi.

Yangi turdagi ta'lim, jumladan maktabdagi mehnat ta'limi va uni negizida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirib, kollejlarda o'qishni davom ettirishga tayyorlash uchun kasb-hunar ta'limi muassasalari tashkil etilishi jadallashtirilmoqda. Ularni o'z ishining ustasi bo'lgan, erkin fikrlaydigan barkamol shaxs tarbiyasi jamiyatimizning ustivor vazifalari sirasiga kiritilmoqda, zero aynan shunday yoshlar davlatimizning buyuk kelajagini bunyod eta oladi. Bugungi kunda har bir insonning kasblar olamida o'z o'rnini topishi, kasbiy o'zligini anglashi, jamiyatda o'z o'rnini topishga intilishi va unga qiziqishi kun sayin ortibormoqda. Minglab kasblar ichida qaysi birini tanlash, shaxsning unga moyilligi, layoqati va qiziqishlarining mos kelishi yoki kelmasligini bilish, shaxs istiqbolida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada bolalarga qiziqtirgan kasblar haqida ko'plab ma'lumotlarni maktabgacha ta'lim muassasalarida kasb olami haqidagi dastlabki tushunchalar, boshlang'ich mehnat ko'nikmalari o'yinlar orqali beriladi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasb-hunarga yo'naltirish ishlari 1-9 sinflarda uzluksiz tarzda o'quvchilarga berish, shaxsning psixologik-pedagogik tashxisi asosida amalga oshiriladi. Bu jarayonni kasbga yo'naltiruvchi mehnat ta'limi o'qituvchilari, mutaxassislar, psixologlar, asosiy fan o'qituvchilari va sinf rahbarlari amalga oshiradilar. Kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik hududiy tashxis markazlari bu ishlarni muvofiqlashtiradi hamda metodik rahbarlik qiladi. har bir umumiy o'rta ta'lim maktablarida har yili tuziladigan va maktab direktorii rahbarlik qiladigan kasb-hunarga yo'naltirish komissiyalari faoliyat ko'rsatadilar. Komissiyalar bitiruvchilarga tanlagan akademik litsey va kasb-hunar kollejlarning tayyorlov yo'nalishlariga yakuniy xulosalar asosida tavsiyanomalar beradi. Kasb-hunarga yo'naltirishning ayrim elementlari o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tahlili va oliy ta'lim muassasalarida, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligining bo'linmalarida, mudofaa vazirligi va oliy ta'limdan keyingli ta'lim muassasalarida hamda maktab bitiruvchilarini akademik litsey, KHK va oliy ta'lim muassasalarida o'qishni davom ettirishi, korxonalarda ishlashida kasb tanlash ishlari ham amalga oshirilishi chuqur va kengaytirish holatlari davom etadi. Mamlakatda kasbga

yo'naltirish yaxlit tizimi asta-sekin shaklanmoqda. Mazkur yagona tizim hozirgi holatida maktab, akademik litsey, kasb-hunar kolleji, kasb-hunarga yo'naltirish markazlari, yoshlar ijtimoiy harakati, oliy o'quv yurtlari, bandlik xizmatining tegishli davlat tuzilmalari, mulkchilik shaklidan qat'iy nazar korxonalar va muassasalar o'z tarkibiy tuzilmalarida hamda ularning o'rtasidagi ikki tomonlama va ko'p tomonlama hamkorlik faoliyatlarini bugungi kunda mavjud me'yoriy-huquqiy hujjatlar zaminida – o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish borasidagi ishlarni asta-sekin tashkil etmoqdalar. Bu borada qayd etilgan o'quv muassasalar, korxonalar va tashkilotlarni tegishli kadrlar bilan ta'minlash, ayniqsa: psixologlar, kasbiy maslahatchilar, psixofiziologlar, sotsiologlar va boshqalarni tayyorlashni ko'paytirish hisobga shakllantiriladi. Buni inobatga olgan holatda pedagogik institut va universitetlarda tayyorlanayotgan mehnat ta'limi va kasb-hunar o'qituvchilarini o'quv rejalarida bo'lajak o'qituvchilar faoliyatida – o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish kursining o'qitish metodikasiga e'tibor katta. O'quvchilarni – bo'lajak kasbini ongli ravishda tanlashi, tanlangan kasbi yuzasidan to'la axborot va ma'lumotlarga ega bo'lishi uchun 8-9 sinflarning birinchi yarmida – ishlab chiqarish asoslari kursida etarli materiallar kiritilgan hamda ularni to'la hajmida o'zlashtirishga xos imkoniyatlarni yaratilishi ko'zda tutilgan. Shunday qilib, o'quvchilarni 5-7 sinflarida tanlangan mehnat ta'limi zaminida o'zlashtirgan bilim-konikmalari, umumta'lim fanlari asosida kasblar to'g'risidagi bilib olgan axborotlar hamda maktab va maktabdan tashqari tizimlardagi dars va ommaviy mashg'ulotlarda kasblar to'g'risida olayotgan ma'lumotlar – ularga ongli ravishda aniq bir kasbni tanlashga olib keladi. O'quvchilarning kasbiy layoqat, moyillik, qiziqish hamda qobiliyatlarni hisobga olinmasa quyidagi kamchiliklarni keltirib chiqarish mumkin:

O'qituvchining kasb-hunar tanlashda uning qobiliyati qiziqishi xisobga olinmasligi. O'qituvchining kasb-hunarni tanlashdan uning aniq kasbga bo'lgan qiziqishi qobiliyati salomatligi va boshqa omillari har tomonlama o'rganilmaydi, natijada o'quvchining shaxsiy mayli qiziqishiga emas balki o'qituvchining o'quv rejasiga asoslanib umumiy kasb tanlashga xos o'qishga turli mazmundagi tarbiyaviy tadbirlarda ishtirok etishga madaniy-axloqiy ishlarni tashkil etish va o'tkazishga majburan jalb etiladiganga o'xshab ketadi. Bunday tabiiy xolat oqibatida har ikkala shaxsda (o'qituvchi o'quvchi) ham kasb tanlash ishlarda faollik tashabbuskorlik ijodkorlik yo'qoladi. O'qituvchining o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish talim-tarbiyaviy ishini aniq va ijodiy rejalashtirmasligi. Bu sabab mehnat ta'limining yagona o'quv rejasiga tarbiyasiga qo'yilgan talabning bir xilligi hamda ota-kasb va ustoz-shogird tizimlaridagi kasb manaviyatiga e'tiborsiz qarash natijasidir. Natijada o'qituvchi dars jarayonida reja va dasturdan kelib chiqib o'quvchini mehnat va kasb tanlashini manaviy shakllantirish imkoniyatlarining didaktik adabiyotlarga boy manaviy merosimiz durdonalariga diniy manbalarga o'lkashunoslik materiallariga tayangan holda ta'limining tarbiyaviy tomoniga aloxida e'tibor bermaydi. O'qituvchi dasturga yoki darslikka suyanib qolmasligi o'quvchilarning qiziqish va o'z imkoniyatlariga qarab tanlanlangan kasbga ota – kasb va ustoz - shogird talablariga tayanib ish olib bormasligi. O'quvchi diqqatini, qalbini, ongi va foliyatini zabt etmaydigan xohlagan kasbini tanlashgan voz kechish ularning manaviy ehtiyojini qondira olmaydigan mohir ustalar va mutaxassislar ijodi va foliyatini ijodiy o'rganishdan uzoqligi salbiy ta'sir qiladi. O'qituvchilarning mehnat jarayonida va ularni kasb-hunarga yo'naltirish yuzasidan talim va tarbiyadagi uzviy birlikning yo'qligi. Mazkur

yo'nalishdagi kamchiliklar shu bilan izoxlanadiki mehnat talimining dars jarayonida uning tarbiya va kasb-hunarga yo'naltirish qonuniyatlari undagi tarbiya jarayonini tashkil etishda talim qonunyatlariga etarlicha e'tibor qilinmaydi. Mehnat talimi dars jarayonida o'quvchilarni kasb-xunarga yo'naltirish o'quv materiallari vositasida to'plangan bilim malaka va ko'nikmalar ijtimoiy foydali madaniy foliyat jarayonida qo'llanilmaydi. Darsdan va ta'lim muassasasidan tashqari ish sifatida tashkil etilmaydi uning natijalari darsda o'quvchilarning bilim foliyatini kasb tanlashning follashtirish uchun foydalanilmaydi. Eng asosiy o'qituvchilarni kasb-hunarga yo'llash ta'limini tarbiyaviy xarakteriga etiborning nihoyatda pastligi hisoblanadi. Respublikamizdagi fan o'qituvchilari ish tajribalarini o'rganish natijasida aniqlanganki aksariyat o'qituvchi va ustozlar talimning tarbiyaviy jarayoni tashkil etishdan iborat deb bo'lmaydilar degan xulosaga keldilar. Ta'limning tarbiyaviy xarakterini amalga oshirish uchun tarbiya qonunyatlarini o'quvchilarni kasb hunarga yo'llash talim qonunyatlarini negiziga sindirib yuborish har bir mavzuni o'rganishda asosiy maqsad puxta bilim berish emas balki har tomonlama voyaga etgan o'quvchi shaxsni shakllantirishdan iborat bo'lmog'i ko'zda tutilishi kerak. Har bir maktab O'zbekistonda migratsiya vazifasini hisobga olgan holda atrofdagi ishlab chiqarish korxonalarini fermer xujaliklarini agrosanoat majmualarini shaxsiy uylarda tashkil etiladigan yakka mehnat foliyatlarini istiqboliga tayangan holda mehnat ta'limi negizida o'quvchilarni bir necha kasb-hunarga yo'naltirishning kasb-korlik tayyorgarlikka uyg'unlashtirishgan holda mustaqil ravishda belgilab oladi.

References:

1. Boltaboev S.A. Tolipov O'.Q. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: TDPU, 2000. 36 b.
2. Davletov K.D. va b. O'quvchi yoshlarni ishga va ishlab chiqarishga tayyorlash. -T.: O'qituvchi, 1984. 167 b.
3. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., SHaripov SH.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiya. -T.: FAN. 2004. 120 b.
4. Klimov S. A. va b. -Ishlab chiqarish asoslari|. Kasb tanlash 2 - qism. -M. 1987.
5. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish. Monografiya. -Toshkent: FAN, 2004. 130 b.